

Мальцева О.І.

*аспірант кафедри соціальної
педагогіки та соціальної роботи,
Луганський національний педагогічний
університету імені Тараса Шевченка*

**РОБОТА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ З БАТЬКАМИ
ЧЕРЕЗ ПОСЕРЕДНИЦТВО ДІТЕЙ (ДРУГА ПОЛОВИНА 20-Х –
ПЕРША ПОЛОВИНА 30-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ)**

У статті подано матеріал про роботу загальноосвітньої школи з батьками через посередництво дітей у 20-30-х роках ХХ століття

This article is about active work with parents through children in 20-30th of the XX century

Підвищення виховного потенціалу сучасної української школи у значній мірі залежить від наявності тісних зв'язків із сім'ями учнів. На жаль, батьки, які зайняті вирішенням матеріальних проблем своїх родин або й просто байдужі до проблем власних дітей, рідко відвідують навчальні заклади. Намагаючись підвищити педагогічну культуру сім'ї, деякі школи організують лекції, семінари, гуртки для батьків і т.п. У 2003 році колектив співробітників лабораторії сімейного виховання Інституту проблем виховання АПН України (Т.Ф. Алексеєнко, О.М. Докукіна, К.О. Журба, Т.В. Кравченко, І.М. Пінчук, Т.М. Плахотник, Л.В. Повалій, М.М. Слюсаревський, С.В. Толстоухова) під керівництвом В.Г. Постового розробили програму формування педагогічної культури батьків. Постійно відбувається пошук нових методів роботи школи з батьками, але проблема й досі залишається невирішеною. Ми вважаємо, що творче використання історичного досвіду в цій ситуації є необхідним і доречним.

Останнім часом багато дослідників у своїх роботах звертаються до

періоду 20-х – 30-х років ХХ століття. Цьому історичному етапові присвятили свої дисертаційні дослідження Т.Д. Антонюк «Денаціоналізація системи відносин сім'ї і школи в умовах радянізації освіти в УСРР (20-ті – поч. 30-х років ХХ століття)» (Київ, 2005), О.С.Парашевіна «Роль системи народної освіти у подоланні дитячої безпритульності в 20-х – першій половині 30-х років ХХ століття» (Дніпропетровськ, 2005), Т.Д. Цвірова «Розвиток позашкільних закладів різних типів в Україні (1920-1941 рр.)» (Київ, 2003), Л.Г. Цибулько «Соціальне виховання у вітчизняній педагогічній теорії та практиці 20-х – 30-х років ХХ століття» (Луганськ, 2005) та багато інших дослідників. Це не випадково, бо цей історичний період схожий з сучасністю атмосферою соціально-політичних змін. У 20-ті – 30-ті роки ХХ століття відбувався пошук нових підходів до розбудови виховних та освітніх систем. Незважаючи на велику кількість досліджень, присвячених цьому історичному періоду, питанню роботи загальноосвітньої школи з батьками, у цей час приділяється дуже мало уваги. Разом з тим, досвід організації такої роботи був різноманітним за змістом, формами та методами і тому є досить цінним для сьогодення. Робота комітетів сприяння школі та батьківських комітетів, організація масової педагогічної пропаганди, робота педагогічних консультацій – ось неповний перелік форм роботи школи з батьками у зазначений період. Мета статті – розглянути досвід опосередкованого впливу школи на батьків через їх дітей. Виконувати цю мету ми будемо через розв'язання наступних завдань: розгляд форм та методів впливу на батьків через дітей, аналіз їх ефективності, виявлення можливостей використання історико-педагогічного досвіду в сучасних умовах.

На початку 20-х років ХХ століття школа, як і сім'я, була оголошена неспроможною виховувати дітей, а тому керівники освітою взяли курс на суспільне виховання підростаючого покоління у дитячому будинку. Але вже у лютому 1924 року на Всеукраїнській нараді завідуючих губвідділами соціального виховання було оприлюднено цифри, що свідчили про недоліки в організації системи освіти та виховання дітей. У школах продовжували навчатися 1,5 млн. дітей, тоді як дитячі будинки охоплювали лише 100 тис. вихованців. При цьому, «більше половини коштів, які відпускаються на народну освіту, йде на утримання дитячих будинків» [1]. Виявилось, що країна економічно була не спроможна охопити всіх дітей дитячими будинками, і саме це зумовило курс на співробітництво зі школою. У кінці 20-х – на початку 30-х років було прийнято ряд постанов про запровадження загального обов'язкового навчання. Школа стає головним закладом навчання і виховання дітей, місія якої полягає у тому, щоб «виховати борців і

будівників нового життя... Школа мусить виховати покоління, що прийде на зміну старим борцям за соціалізм і остаточно встановить комунізм» [2, 16]. Відмова від «тотального» суспільного виховання поставила перед школою завдання організації роботи з батьками.

У другій половині 20-х – першій половині 30-х років однією з найефективніших форм роботи загальноосвітньої школи з батьками був вплив на них через дітей. «Щодня учень набирає по капельці в школі нового і мимо своєї волі вносить його в сім'ю, поновлює побут, вносить новини в роботу сільського господарства, робить свою маленьку роботу в галузі гігієни і взагалі, як маленький черв'ячок підточує дерево, так і учень своїми крихітками підточує старий уклад життя». Ці ідеї, що озвучили вчителі Успенської опорної школи на Луганщині, були одними з основоположних у практиці роботи школи з батьками на Україні у цей історичний період [3, 97.]

Одним з напрямків роботи школи з батьками у цей період була антирелігійна пропаганда. Атеїзм, що пропагували більшовики, негативно сприймався поколіннями, які виховувались на ідеях православ'я. Простіше було переконати дітей та молодь, зробивши з них «хрестоносців» нового ладу.

У школах створювали дитячі гуртки «Молодих безвірників». У 1929 році, за даними з Луганщини, такі гуртки діяли у школах Луганська, Краснодону, Олександрівки, Довжанки, Ровеньок та Кадіївки [4, 19]. У роботі з батьками вони використовували такі методи роботи, як розмови на антирелігійні теми, агітація серед дорослих за закриття церков та зняття дзвонів, переключення уваги дорослих з церковних служб на відпочинок у клубах або театрах, організація антирелігійних вистав та вечорів. Антирелігійна пропаганда червоною лінією проходила через усі навчальні програми, утокмачуючи атеїзм у дитячі голови. Почалася кампанія за перенесення вихідного дня у школі з неділі на інший день тижня, щоб діти не мали змоги ходити до церкви, та проведення шкільних занять у релігійні свята. Усе це поступово змінювало старі сімейні традиції, привчало до нових революційних свят. У 3-й Вінницькій школі ім. М. Вінчевського перед дітьми було поставлено завдання прикрашати свої домівки до річниці Жовтня. Перші два роки більшість матерів ставилась до цієї ідеї пасивно, лише усміхаючись, а деякі сердилися й сварили дітей та школу. Але поступово вони стали допомагати і навіть радитися з учителями, яке нове вбрання пошити дітям до свята [5, 51].

Початок 20-х років для України ознаменувався тяжкою економічною

кризою. Об'єм продукції, порівняно з довоєнним періодом, скоротився майже у дев'ять разів, сільське господарство давало одну четверту частину довоєнної продукції. Жертвами голоду за 1921-1923 роки стало півтора мільйони громадян. У містах панувало безробіття, лютували епідемії [6, 328-336]. З метою швидкого зростання народного господарства країни більшовицький уряд взяв курс на індустріалізацію промисловості та колективізацію сільського господарства. Спроба впровадити у 1921 році нову економічну політику завершилася у 1927-1929 роках її нищівною критикою й поверненням до більшовицьких форм господарювання. У квітні 1929 року було прийнято план першої п'ятирічки. Завдання, що були поставлені перед нею, неможливо було виконати. Серед форм активізації роботи трудящих використовувався вплив на них з боку школи, і не лише безпосередньо через бесіди та лекції, але й опосередковано через учнів.

Діти мусили разом з батьками дбати про виконання п'ятирічного плану. Наприклад, у Кривому Розі учні першої ФЗС уклали соціалістичний договір з робітниками однієї з шахт. Шахтарі зобов'язалися не робити прогулів і виконувати програму, а школярі – допомагати боротися з прогулами, агітувати за виконання планів [7].

Аналогічна робота проводилася серед батьків учнів і на селі. Діти агітували перш за все за вступ батьків до колективу, допомагали опрацьовувати плани колективного господарювання, допомагали підготувати реманент, очистити зерно, зібрати шкідників, засадити громадські садки, організувати суспільні птахівничі станції і т.ін. На прикладі своїх пришкольних учасків показували селянам, яких можна добитися результатів у вирощуванні овочів та картоплі, якщо знати основи агрономії.

Багато зробили діти і для впровадження у своїх сім'ях нового побуту. Згідно статистичних даних у сер. 20-х років ХХ століття 45,8% сільського населення не користувалися милом. Звичайно вся родина, і здорові, і хворі, користувалися одним рушником [8, 24]. Діти вимагали від батьків купити для них окремі рушники та зубні щітки. Завдяки їх зусиллям «уже чимало сімей учнів не їдять з одної миски, не втираються одним рушником, не сплять покотом» [3, 97].

З організації роботи виробництва, у цей історичний період, школа запозичила соцзмагання, але це були соцзмагання серед учнів, які також використовувались для впливу на батьків. Наприклад, серед дітей проводилося змагання з ліквідації прогулів на виробництві, які зводилися до того, що батьки мусили виявляти прогульників у себе на роботі і самі не

робити прогулів. Або, якщо діти змагалися у галузі ліквідації неписьменності, дорослі повинні були дати обіцянку ходити до лікнепу. Школярі змагалися в антирелігійній роботі, боротьбі за новий побут, розповсюдженні держпозик тощо.

Відомий російський педагог В.М. Шульгін пропонував цілий список робіт, у яких могли бути задіяні школярі: секретарювання школярів на зборах дорослих, боротьба з малярійними комарами, спостереження за погодою та подання відомостей про її зміну, організація кооперативів, дитячих садків, куточків матері при клубі і т.п. Раніше батьки виховували дітей, використовуючи власний приклад, як один з найдієвіших методів. Тепер учні власним прикладом активної участі у житті країни змінювали життєві стереотипи батьків.

Найбільш активно «вихованням» власних батьків займалися піонери, що виступали у ролі «активістів, застрільників». Таким чином, піонерія стає школою виховання «гвинтиків» у великому, чудово налагодженому механізмі соціалістичного суспільства. На початку 30-х років, за рішенням державних структур, цю організацію було перенесено до загальноосвітніх шкіл і підкорено її вимогам. Школа стала основним кільцем у розповсюдженні виховного ідеалу «юних лєнінців». Сформувалася чітка ідеологічна структура комуністичного виховання дітей. Через школярів-піонерів соціалістичні ідеї потрапляли в родину, змінювали світогляд батьків.

Піонери брали участь у різноманітних кампаніях: сівба, боротьба з пияцтвом, допомога у боротьбі за п'ятирічку в 4 роки, допомога у боротьбі за виконання промфінпланів, у боротьбі за колективізацію сільського господарства і ліквідацію куркулів як класу, у ліквідації неписьменності; допомога у мобілізації коштів, у посиленні обороноспроможності Союзу радянських республік і т.ін. Дуже часто батьків запрошували на збори та різні заходи, що проводилися піонерами.

Інтереси держави було поставлено вище інтересів сім'ї; прикладом для наслідування всіх радянських піонерів, виховним ідеалом став Павлик Морозов з с. Герасимовка на Уралі. За упровадження цих ідей деякі діти заплатили своїм життям. Від рук куркулів загинули піонери України – Надя Риндя з с. Покровського (Донбас), Ваня Васильченко з с. Олександрівки Золочивського району на Харківщині, Євген Сидорко з с. Комарівки Ніжинського району, Микита Слепко з с. Заплавки на Дніпропетровщині та ін. [9, 136].

У деяких школах не просто намагалися впливати на батьків через їх дітей, а можна сказати, що їх у такий спосіб шантажували. Дітей куркулів могли виключити зі школи, саджали обличчям до стінки, доки батько не здасть хліб державі, позбавляли права голосу і т.д. [10, 20]. І хоча офіційно такі методи впливу на батьків критикувалися та засуджувалися, все ж вони мали місце у практиці роботи загальноосвітніх шкіл у цей історичний період. Державні органи освіти радикальних заходів по їх усуненню не вживали.

Таким чином, розглянувши досвід впливу школи на батьків у 20-ті – 30-ті роки ХХ століття, ми можемо зробити висновок про ефективність цієї роботи. Завдання, що ставила перед школою радянська влада, були виконані багато у чому саме завдяки цій формі «виховання» батьків. Критично оцінюючи це надбання більшовицької педагогіки і враховуючи реалії історичного періоду, в яких вони здійснювалися, ми втім можемо користуватися самою ідеєю такої форми організації роботи з батьками, наповнюючи її сучасними методами впливу на особистість, виділяючи свої, актуальні для сьогодення напрямки. А вони можуть бути різноманітними: пропаганда здорового способу життя всіх членів родини, виховання почуття патріотизму, екологічне виховання, виховання толерантності до представників різних національних та релігійних меншин і т.п.

Ще ми можемо зробити висновок про необхідність створення та розвитку в школах дитячих і юнацьких організацій. Їх діяльність, з одного боку, сприяє підготовці дітей до життя в суспільстві, розвиває громадську активність, а з іншого – дозволяє опосередковано здійснювати громадський вплив на родини учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Центральний державний архів вищих органів влади і органів управління України. – Ф. 166, Оп. 4, Спр. 863, Арк. 16.
2. Година М. Батькам про школу. – Харків: Радянська школа, 1931. – 38 с.
3. Тарасевич Н., Посох М. Громадсько-корисна праця в школі (З практики Успенської опорної школи) // Радянська школа. – 1929. – № 4-5. – С. 97-99.
4. Корнієнко Н. Форми й методи антирелігійної пропаганди в школі на осінньо-зимовий період // Радянська школа. – 1929. – № 8. – С. 18-22.
5. Ремінник Е. Суспільно корисна праця школи (З досвіду 3-ї Він.досвідної школи ім. М. Вінчевського) // Радянська освіта. – 1928. – № 12. – С. 48-55.
6. Семененко В.И., Радченко Л.А. История Украины с древнейших времен

- до наших дней, изд. 2-е. – Х.: Торсинг, 1999. – 480 с.
7. Піонерія. – 1931. – № 17. – С. 14.
 8. Мыло, умывальник, полотенце // Друг детей. – 1927. – № 1. – С. 23-25.
 9. Яницький Г.І. Розвиток народної освіти на Україні (1921-1932 рр.) / К.: Вид-во Київ-го ун-ту, 1965. – 255 с.
 10. Литвинов С.А. Развитие общественного воспитания детей в Украинской ССР (1917-1930 гг.) : Автореф. дис...канд. пед. наук. – К., 1966. – 23 с.